

УДК 008-130.2:001.18/9+172

АЛЕКСЄЄВА Катерина – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та педагогіки, Національний транспортний університет, 1, вул. Михайла Омеляновича-Павленка, м. Київ, Україна, індекс 02000 (katiyaleksieieva@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4823-109X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.1>

Бібліографічний опис статті: Алексєєва, К. (2021). Гіпотеза техно-гуманітарного балансу як запорука модернізації філософії техніки. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 42, 13–20, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.1>

ГІПОТЕЗА ТЕХНО-ГУМАНІТАРНОГО БАЛАНСУ ЯК ЗАПОРУКА МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІЛОСОФІЇ ТЕХНІКИ

Анотація. *Метою статті є концептуальний аналіз гіпотез про техно-гуманітарний баланс Акона Назаретяна й Ніка Бострома як запорука модернізації традиції філософії техніки. Необхідно аргументувати когерентність технологій і цінностей в умовах формування та розвитку глобального цивілізаційного світобачення. Методологічними засадами дослідження є трансгуманізм, екзистенціалізм, прагматизм, критичний раціоналізм, антропологія технологій і постмодерна медіатеорія. Наукова новизна.* Здійснено критичний аналіз підходів до вивчення технічного прогресу та його впливу на розвиток суспільства. Гіпотеза техно-гуманітарного балансу Назаретяна наголошує на залежності сталого розвитку суспільства від механізмів саморегуляції. Другий підхід обумовлений міжнародним трансгуманістичним рухом і новим розумінням сутності людини й техніки в концепції екзистенційного ризику Ніка Бострома. Такий ризик зумовлений насамперед людською необізнаністю, яку необхідно подолати за допомогою нових технологій. Ідеї технологічного алармізму мають поступитися раціональним аргументам трансгуманістичного дискурсу. Технології не відчужують людину від особистості, а лише поширюють її присутність у життєсвіті. **Висновки.** В актуальному

сьогоденні технологічного постмодерну дуалістичне розмежування техніки і людини втрачає сенс. Техно-гуманітарний баланс варто розглядати як відкрите питання аксіологічної еволюції. Варто погодитися з Бостромом у тому, що саме людина, а не техногенна цивілізація є причиною екзистенційного ризику. Немає суперечностей між соціальною системою та технічним прогресом. Такий підхід володіє евристичним потенціалом для сучасних інтердисциплінарних досліджень, зокрема, у філософії техніки. Водночас загальний проєкт суспільної модернізації реалізується лише за умови, що ціннісна свідомість громадян подолає консервативні фрейми на користь раціональності.

Ключові слова: техно-гуманітарний баланс, Акоп Назаретян, Нік Бостром, модернізація, філософія техніки, технології, екзистенційний ризик, раціональність.

ALIEKSIIEVA Kateryna – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor at the Department of Philosophy and Pedagogics, National Transport University, 1, Mykhailo Omelianovych-Pavlenko str., Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (*katiyaleksieieva@gmail.com*)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4823-109X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.1>

To cite this article: Alieksiieva, K. (2021). Hipoteza tekhnno-humanitarnoho balansu yak zaporuka modernizatsii filosofii tekhniki [The hypothesis of techno-humanitarian balance as a guarantee of modernization of the philosophy of technology]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filosofia"* – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 42, 13–20, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.1>

HYPOTHESIS OF TECHNO-HUMANITARIAN BALANCE AS A GUARANTEE OF MODERNIZATION OF PHILOSOPHY OF TECHNOLOGY

Summary. *The purpose of the article is the conceptual analysis of hypotheses about the techno-humanitarian balance of Akop Nazaretyan and Nick Bostrom as a guarantee of modernization of the tradition of philosophy of technology. It is necessary to argue the coherence of technologies and values in the constitution and development*

of a global civilization worldview. **The methodological** foundations of this investigation are transhumanism, existentialism, pragmatism, critical rationality, anthropology of technology and postmodern media theory. **Scientific novelty.** A critical analysis of approaches to the study of technological progress and its impact on the development of society has been explored. Nazaretyan's hypothesis of techno-humanitarian balance emphasizes the dependence of sustainable development of society on the mechanisms of self-regulation. The second approach is due to the international transhuman movement and a new understanding of the essence of man and technology in Nick Bostrom's concept of existential risk. This risk is primarily caused by human ignorance, which must be overcome with the help of new technologies. The ideas of technological alarmism should give way to the rational arguments of transhuman discourse. Technologies don't alienate a person from the individual, but only spread his presence in the world. **Conclusions.** In the current technological postmodern world, the dualistic distinction between technology and man loses its meaning. Techno-humanitarian balance should be considered as an open question of axiological evolution. It is advisable to agree with Bostrom that it is man, not technogenic civilization, who is the cause of existential risk. There are no contradictions between the social system and technological progress. This approach has heuristic potential for modern interdisciplinary research, particularly in the philosophy of technology. At the same time, the general project of social modernization is realized only under the condition that the value consciousness of citizens overcomes conservative frames in favor of rationality.

Key words: techno-humanitarian balance, Akop Nazaretyan, Nick Bostrom, modernization, philosophy of technology, technology, existential risk, rationality.

Постановка проблеми. Сучасна філософія техніки, або «філософія технологій» (Franssen, Maarten, Gert-Jan Lokhorst, & Ibo van de Poel, 2018) нині переживає відкритий етап дисциплінарного становлення. Хоча вже існує «класичний» період її розвитку, він хвибує своєю алармічно-песимістичною позицією. Такі інтелектуальні однобічності щодо розуміння технологій мають бути подолані латеральною, себто всебічно конкретною методологією аналітики техногенної цивілізації.

Метою статті є концептуальний аналіз гіпотез про техногуманітарний баланс Акопа Назаретяна й Ніка Бострома як запорука модернізації традиції філософії техніки. Завдання – аргументувати когерентність технологій і цінностей в умовах формування та розвитку глобального цивілізаційного світобачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальний аналіз наукових публікацій свідчить про те, що гіпотеза Назаретяна допоки перебуває на узбіччі західного дискурсу. У вітчизняному інтелектуальному середовищі допоки не відбулося належної тематизації філософії техніки. Порушені питання мають переважно спорадичний та атрибутивний характер задля експлікації глибинних метафізичних проблем. У 2003 році вийшов переклад Анатолія Єрмоленка книги Вітторіо Гьосле «Практична філософія в сучасному світі», де техніка позиціонувалася як ключова філософська проблема сучасності. Надалі й до сьогодні онтологія технологій не є предметом публічного українського філософського дискурсу, за винятком знову ж таки випадків алармізму в межах цивілізаційного підходу (Попович, 2018; Гардашук, 2018). Західноєвропейське академічне середовище пропонує концептуальний погляд на задану проблему, що втілюється в публікаціях у міжнародному журналі «Mechane». Це видання спеціалізується на антропологічному підході до технологій і є ареною конструктивної полеміки між різними традиціями, зокрема технологічного песимізму (алармізму) й оптимізму (евдемонізму) (Gerola, 2020).

Основний матеріал. Реалії постсовєцької дійсності, що за радянської влади перебували в зрозумілому й передбачуваному світі індустріальної модернізації, швидко стали епохою терору непередбачуваної історії. Спочатку невизначеність майбутнього віталася, адже це відкривало можливості для найсміливіших політичних і соціально-економічних проєктів у державі й нових сміливих зусиль у приватній сферах. Однак реальність переважила сподівання, замінивши свободу підприємництва олігархією, політичні свободи авторитаризмом, а духовні цінності – нав'язливим клерикалізмом (Minakov, 2018, p. 241).

Візії модернізації на початку 1990-х років дивно призвели до поспішного демодернізації східноєвропейського світу 2010-х років. Водночас консервативність світогляду і «сліди

пам'яті» лише підсилили реверсивність модернізаційного проєкту. Ідеї нових відкриттів і можливостей спочатку завжди зустрічаються багнетами. Тому не пересічне значення для світоглядної модернізації має гіпотеза техно-гуманітарного балансу Акопа Назаретяна (1948-екзистенційний ризик – це концепція, яка може зосередитися на довгострокових глобальних зусиллях і проблемах сталості;

– найбільшими екзистенційними ризиками є антропогенні та пов'язані з потенційними майбутніми технологіями;

– можна висловити моральну думку про те, що зменшення екзистенційного ризику є суттєво важливішим за будь-яке інше глобальне суспільне благо;

– стійкість має бути переосмислена в динамічному плані, оскільки вона спрямована на стійку траєкторію, а не на стійкий стан;

– деякі незначні екзистенційні ризики сьогодні можна пом'якшити безпосередньо (наприклад, астероїди) або опосередковано (шляхом нарощування стійкості й резервів для підвищення виживання в низці екстремальних сценаріїв). Проте важливішим є створення потенціалу для покращення здатності людства боротися з більшими екзистенційними ризиками, які виникнуть пізніше в цьому сторіччі. Для цього знадобляться колективна мудрість, передбачення технологій і здатність, коли це необхідно, мобілізувати сильну глобальну скоординовану реакцію на очікувані екзистенційні ризики;

– мабуть, найбільш економічно ефективним способом зменшення екзистенційних ризиків сьогодні є фінансування аналізу широкого кола екзистенційних ризиків і потенційних стратегій пом'якшення з довгостроковою перспективою (Bostrom, 2013).

Як бачимо, поняття екзистенційного ризику доповнює й спорадично переосмислює гіпотезу про техно-гуманітарний баланс. Бостром визнав ризик, пов'язаний із потенційними майбутніми технологіями, і той факт, що причиною ризику стала сама людина. Однак Бостром не пов'язував сталий розвиток суспільства зі стримуванням технологій у Росії та інших постсоветських країнах, що зійшли на рейки демодернізації. Він стверджував, що суспільство й технології охоплюють єдине ціле, тому їх варто переосмислити в динамічному плані. Бостром запропонував, щоб люди й технології не розглядалися як стійкі

конгломерати, що мають протилежно дуальні стосунки. Дослідник запропонував проаналізувати їх як процесуальну синергію. Посутньо аргументація Бострома про єдність людини й техніки базувалася на дослідженні філософії процесу. У зв'язку з цим техно-гуманітарний баланс почав розглядатися крізь призму філософії процесу.

Філософія процесу базується на передумові, що буття є динамічним і що динамічна природа буття має бути головним центром усякого всебічного філософського викладу реальності та нашого місця в ній. Динамічний характер буття, який вивчає філософія процесу, дає можливість перевірити дві моделі техно-гуманітарного балансу:

Модель, яка передбачає різнопорядкову сутність людини й техніки. Баланс між ними забезпечується гіпотезою Назаретяна.

Модель, що забезпечує спільну сутність людини й технології. Вона заснована на концепції Бострома.

Модель Бострома розкриває єдність людського життя та роль інформаційно-комунікаційних технологій у просторовому плануванні міст, отриманні інформації за допомогою різних датчиків і конструюванні просторових процесів, використанні даних для створення придатніших засобів візуалізації та різноманітних модусів віртуальної реальності для моделювання реального середовища, а також управління іншими аспектами створеного довкілля. Концепція Бострома змушує нас переосмислити традиційний політичний погляд на природу влади, яка завжди була пов'язана з проблемами сили, панування та суверенітету. Така позиція суголосна теорії дисциплінарної влади Мішеля Фуко. Використання «нагляду» як нової технологічної сили розповсюджується не лише, за словами Фуко, у школах, лікарнях і військових казармах (Фуко, 2020), а й опосередковано через сучасні медіаресурси.

Висновки. У технологічному постмодерні вже давно немає сенсу протиставляти техніку людині. Навпаки, Нік Бостром розглядає технологію як важливу частину протистояння між людиною і космічними процесами. Навіть коли йдеться про екзистенційний ризик антропогенної природи, варто говорити про трансформацію людини, а не про самозбереження людини від технологій. Варто погодитися з Бостромом у тому, що саме

людина, а не техногенна цивілізація є причиною екзистенційного ризику. Проєкт суспільної модернізації реалізується лише за умови, що ціннісна свідомість громадян еволюціонує до рівня раціональності, де технологія не протистоїть людській природі, а вдосконалює її.

Техно-гуманітарний баланс варто розглядати як відкрите питання технологічної еволюції цінностей. Ця проблема є актуальною в організації інформаційно-комунікаційних технологій у сталому розвитку суспільства. У результаті виявлено два протилежні підходи до вивчення сутності людини й технології, які визначають роль технічного прогресу в житті людини. Гіпотеза техно-гуманітарного балансу, запропонована Акопом Назаретяном, наголошує, що сталий розвиток суспільства залежить від важливості механізмів саморегуляції. Це дає змогу соціальній системі адаптуватися до технологічного процесу й не зазнати руйнування. Другий підхід зумовлений трансгуманізмом і новим розумінням сутності людини й техніки. Це нове розуміння оприявлюється в концепції екзистенційного ризику Ніка Бострома. Екзистенційний ризик зумовлений насамперед людською необізнаністю, яку необхідно подолати, зокрема, за допомогою нових технологій. Немає суперечностей між соціальною системою та технічним прогресом. Такий підхід володіє евристичним потенціалом для сучасних досліджень у філософії техніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гардашук Т. Екологічна парадигма цивілізаційних трансформацій: Цивілізаційний вибір України. *Філософська думка*. 2018. № (6). С. 101–117. URL : <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/456>.
2. Попович М. Цивілізаційні кризи і соціальний прогрес. *Україна: Цивілізаційний вибір України. Філософська думка*. 2018. № (6). С. 70–83. URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/454>.
3. Турчин А., Батин М. Футурология. XXI век: бессмертие или глобальная катастрофа? Москва : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2013. 263 с.
4. Фуко М. Наглядати й карати. Дослідження в'язниці / пер. з фр. П. Тарашука. Київ : Komubook, 2020. 452 с.
5. Bostrom N. Existential Risk Prevention as Global Priority. *Global Policy*. 2013. № 4. P. 15–31. URL: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12002>.
6. Franssen M., Gert-Jan L. and Ibo van de Poel. Philosophy of Technology. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. (Fall 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/technology>.

7. Gerola A. (2020). Technologies and technique: philosophy of technology before and after the empirical turn. *Mechane*. 2020. № (1). P. 209–217. URL: <https://mimesisjournals.com/ojs/index.php/mechane/article/view/335/251>.

8. Lifková A. 2019. Digital power: Self-tracking Technologies through Michel Foucault Lens. *In Politické vedy*. 2019. Vol. 22. № 4. P. 81–101. URL: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.4.81-101>.

9. Minakov M., Rabkin Y. Demodernization in Post-Soviet Eastern Europe. Demodernization: Future in the Past. Stuttgart : ibidem, expected : April, 2018. P. 241–261.

REFERENCES

1. Hardashuk, T. (2018). Ekolohichna paradyhma tsyvilizatsiinykh transformatsii [Environmental paradigm of civilization transformations]. *Filosoofska Dumka*, (6), 101–117. Retrieved from <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/456> [in Ukrainian].

2. Popovych, M. (2018). Tsyvilizatsiini kryzy i sotsialnyi progres. Ukraina [Crisis of civilization and social progress. Ukraine]. *Filosoofska Dumka*, (6), 70–83. Retrieved from <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/454> [in Ukrainian].

3. Turchin, A. (2013). Futurologiya. XXI vek: bessmertie ili globalnaya katastrofa? [Futurology. XXI century: immortality or global catastrophe?]. Moskva: BINOM. Laboratoriya znanij [in Russian].

4. Fuko, M. (2020). Nahliadaty y karaty. Doslidzhennia viaznytsi [Supervise and punish. Prison research]. (P. Tarashchuk, Trans.). Kyiv: Komubook [in Ukrainian].

5. Bostrom, N. (2013). Existential Risk Prevention as Global Priority. *Global Policy*, (4), 15–31. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12002>

6. Franssen, M., Lokhorst, G-J., & Poel, I van de. (2018). Philosophy of Technology. In E. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/technology>.

7. Gerola, A. (2020). Technologies and technique: philosophy of technology before and after the empirical turn. *Mechane*, (1), 209–217. Retrieved from <https://mimesisjournals.com/ojs/index.php/mechane/article/view/335/251>.

8. Lifková, A. (2019). Digital power: Self-tracking Technologies through Michel Foucault Lens. *In Politické vedy*, (4), 81–101. Retrieved from: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.4.81-101>.

9. Minakov, M. (2018). Demodernization in Post-Soviet Eastern Europe. Demodernization: Future in the Past, 241–261. In M. Minakov & Y. Rabkin (Eds.), Stuttgart: ibidem Press.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2021